

ЗА БЪЛГАРСКАТА РУННА АЗБУКА

Светослав Диамандиев

През 2013 г. издадох монографията си „Защита на българската писменост от преди 870 г.” (diamandievsv.com), в която направих анализ на преводите на първите четири изречения от Сказанието „За буквите” на Черноризец Храбър. Особено впечатление прави второто изречение. Като заменям несъществуващия по времето на Храбър етноним *словѣнкѣ* с *влыгарѣ* редактирам текста на второто изречение, като възстановявам етнонима на народа на Бориса *кнѣза влыгарскаго* както следва: „крѣстнѣше же сѧ, нѣждадохъ сѧ влыгарѣ рунѣскимн и грѣцьскимн писменѣ, влыгарскы рѣчь пнсати безъ оустроенна”.

Това второ изречение е записано с кирилически букви¹.

След съпоставка със същото изречение от Берлинския и Марчанския препис направих следния мой разширен превод:

Когато българите са вече християни с призната (с решение на Осмия вселенски събор) църква, те бяха принудени да пишат българските слова с римски и с гръцки букви без да ги пригаждат (към българската фонетика).

В разсъжденията си по повод смисъла на горното изречение изложих тезата, че в договорките между владетелите на Византия и България - василевса Василий I и от Бога цесаря Борис, византиецът е принудил българите, както пише Храбър, да заменят своята изконно ползвана до Осмия църковен вселенски събор рунна азбука с латинска или гръцка. Това представлява елемент от сделката за признание на Българска православна църква, обявена от Борис като държавна религия.

Ползвайки се от естественото си право да усъвършенствам старите си творения, се отнесох по-късно критично към тази теза и си дадох сметка, че не е изключено Василий да е имал предвид замяната на Глаголицата², която вече седем години е била използвана от Братята и Учениците за превода на Светото Писание, но не и да се ползва за богослужения. Бих казал, че практически това няма значение за тезата на споменатата ми книга, тъй като нейната цел, която бих искал да аргументирам допълнително тук, е да се докаже, че българите, идвайки на Балканите, не са били безписмен народ. Ще допълня, че българската историография в услуга на чужди духовни интереси отстояваше и продължава да твърди, че българите, след установяването им на Дунава, не са имали преди глаголическото писмо своя писменост³. Изумително е твърдението на големи български учени, за това че до Кирило-Методиевата писменост българите са ползвали като официална гръцката, което се опровергава от второто изречение на Храбър, тъй като, *ако до споразумението между Василий и Борис българите са потреблявали гръцката азбука, то няма защо да бъдат задължавани тепърва да го правят.*

¹ Наричам буквите от кирилицата „кирилически”, а не „кирилски”, защото те нямат нищо общо с работата на Братята Кирил и Методий. Независимо от това българските художници не пропускат върху плакатите с образите на двамата Братя да добавят кирилицата, а не Глаголицата.

² Напомням, че Глаголицата е била създадена според моите обосновки най-късно през 858 г., но Братята са започнали да я ползват при преводите на Светото писание едва през 863 г., когато са завършили подготовката на техния нов Кирило-Методиев литературен език(КМле).

³ По дефиницията на понятието писменост съм писал неведнъж. Тук пределно кратко и просто ще уточня, че писмеността е съвкупността от писмен(литературен) език и азбука, звуковото съдържание на чиито букви съответства на фонетиката и морфологията на езика. Писмеността е възможност да се записват изказани мисли по начин, че четящият, познавайки фонетичния израз на буквите от азбуката и граматичните правила на езика, да може да възстанови гласно записаното.

По силата на горните съображения направих настоящия преглед на работите на някои български автори и прилагам настоящата обзорна статия към споменатата монография.

Твърдението си, че грамотните българи са разполагали преди появяването на глаголическата писменост с рунни букви, които са съответствали фонетично на техния език и са могли да записват текстове с различна сложност в интерес на стопанските си дейности и духовен живот, ще обоснова като ползвам установеното от няколко изследователи на български рунически надписи по целия ареал на Кубратовите българи и на почти целия Балкански полуостров. Имам предвид акад. Иван Гошев, проф. В. Бешевлиев, проф. К. Попконстантинов и Петър Добрев. Благодаря на Живко Войников за направения от него обзор на останените от българите рунни надписи, както, вероятно, и пълен преглед на руските и съветски изследователи, работили по обекти в Източна Европа и Средна Азия, та до Монголия.

Така се изостря противоречието ми с привържениците на тюркската теория за произхода на българите, защото различието между тюркската орхоно-енисейска и българската рунна писменост са естествено доказателство за това.

Нашият класик Веселин Бешевлиев представя в статията си „Прабългарски епиграфски паметници” справка, според която първите открити в края на XVII в. загадъчни надписи в Северна Монголия на брега на р. Орхон, в областта на горното течение на р. Енисей и по долното течение на р. Талас, са „...написани с черти и резки”. „...в 1893 г. на датския езиковед В.Томсен се удало да намери ключа и да прочете надписите”(3,с.19). Разчетените надписи се оказали старотюркски от края на VII в. и са „...отчасти надгробни надписи, издълбани в чест на тюркски владетели и чиновници”(3,с.19).

По-долу Бешевлиев информира читателя, че рунни тюркски надписи са намерени и в Югоизточна Европа по камъни и стени на Маятското градище; по камъните в градището Хумара; по стените на градището на Каракент и др. Установено е, че тези рунни надписи са по-различни от орхонските (3,с.20). Той съобщава още, че прословутото златно съкровище от Над Сент Миклош обикновено е смятано за българско, но унгарския тюрколог Ю. Немет приема, че надписите на отделните предмети от съкровището са на печенежки език. Рунно писмо е имало и унгарското племе секели, живяло в Трансилвания до около XV в. (3,с.20)

Така направеният обзор е дал основание да се заключи, че са съществували в далечното минало две различни рунни области: Азиатска – на изток от р. Талас, и Европейска – на запад от тази река (3,с.20).

Тук ще отбележа, че като български рунни надписи са установени, намерените в манастирския комплекс при с. Калугерица, Мадара, Бяла, манастирския комплекс край с.Кратево, манастирския комплекс до с.Равна, в пещера до Тетевен, Шудиково (Черна гора), в руините на крепостта Слон (Карпатите), както и върху съдове като урната от с. Гарван, Силистренско и върху съдовете от съкровището от Наги Сент Миклош, и основно в скалния манастирски комплекс Мурфатлар (с.Бесараб до Констанца)(2,с.1).

Иван Гошев, „Старобългарски глаголически и кирилски надписи от IX и X век”

Читателят ще установи с лекота, че акад. Ив. Гошев е преносител на издирваческите резултати на руските лингвисти и историци, проучвали посочените по-горе обекти в Югоизточна Европа и в Далечния Изток. Иначе казано това са „научни” постижения на

политически повлияни изследователи, които е трябвало да докажат, че древните българи са клон на тюркския етнос, респективно, тяхното рунно писмо е близко, ако ли не и еднакво с тюркското. И като доказателство той посочва две, ползвани от българите думи, (капище и болярин), които имали тюркски произход.

„В границите на славяно-българската държава по времето, което непосредствено предхожда появата на кирило-методиевското устроено славянско писмо, гръцкото писмо безспорно се употребявало у нас не само в официалните хански надписи, за което свидетелствуват редица прабългарски надписи от времето на хан Крум (803–814 г.), Омуртаг (814–831 г.), Маламир (831–836 г.) и Пресиян (836–852 г.), но и за официални надписи, съставени на прабългарски език.

Прабългарите – тюрки от управляващата върхушка в границите на Придунавска България попаднали постепенно под културното влияние на Византия.

По много причини те се виждали принудени да прибегват до гръцкото писмо, което имали възможност да опознаят и използват на местна почва, било чрез прииждане на пленници-гърци, било чрез непосредствени връзки с културния живот на Византия.

Но днес ние вече имаме известни данни, които позволяват да се приеме, че през IX в. у прабългарите от управляващата върхушка в Придунавска България още не били заличени следите от пренесените от тях по-особени родови (?) и др. рунни знаци. Подобни знаци безспорно са имали сродните им тюркмени и др. племена и народи, населяващи земите от Байкал та дори и до Дунава”(1,с.14).

Този пространен цитат ни дава обширна информация за отношението на българския академик към българските старини и тяхната същност. На първо място той оценява държавата, управлявана трайно и неотстъпно дълги векове от тюрки, за славяно-българска държава. Защо? Ще ми се да запитам риторично дали е правилно да наричаме днес нашата България българо-турска държава, защото в нея живее и едно малцинство със значителна численост. Или да речем българо-циганска държава по същите съображения.

След това от него научаваме, че България попаднала постепенно под културното влияние на Византия. Какви следи е намерил за това академикът не посочва. Може би се позовал на кирилическата азбука, която са ни натрапили гърците през XI или най-вероятно през XII в. За езиково или граматическо влияние въобще не може да става реч. Византийските нрави са били съблазън за видните българи, но нравствените закони на българите са били устойчиви и жестоки.

Без да има каквато и да било историческа информация за действителна прародина на българите в земите на изток от Урал, Ив. Гошев внушава на читателя, че тюркмените и другите племена и народи, населяващи земите от Байкал та дори и до Дунава са били сродни на българите.

Посочените „научни” тези могат да се намерят в цитираните от Гошев руски и съветски изследвачи и това е обяснение за появяването им в работите на българския учен.

„... при разкопките на Плиска, Преслав и в техните околности са открити и з а г а д ъ ч н и надписи. При едни от тях имаме неразчетено още закръглено писмо, в което като че ли има гръцки букви, примесени с непознати буквени знаци; няколко от тях напомнят рунните знаци на орхоно-енисейските надписи от VII и VIII в. При други, в които преобладават ония предимно праволинейни знаци, означавани от нас като „черти и резки”, имаме писмо, чиито отделни знаци по своя външен облик с незначителни изключения се явяват почти съвсем чужди на писмената от гръко-латинския културен кръг и сближават с редица семитски писмена, възникнали на арамейска основа. Но те крият в себе си външни белези, които донякъде ги свързват с глаголическото писмо, а донякъде със старомаджарското рунно писмо. Тая външна прилика сама по себе си, разбира се, е съвсем несигурен белег за разгатване на тяхната фонетична стойност”(1,с.16).

Ще посоча няколко значими белези от дадения цитат, от които без усилия се установява, че доказателствата за тюркския произход на българските руни е твърде подозрителен. Например, казва акад. Гошев, намереното на българска територия закръглено писмо, в което *като че ли* има гръцки букви, примесени с непознати буквени знаци; *няколко* от тях *напомнят* рунните знаци на орхоно-енисейските надписи от VII и VIII в. Това е!

Акад. Ив. Гошев представя в разглеждания тук труд старотюркската руническа азбука, но пропуска да я съпостави с известните му поне от Мурфатлар български руни, като отбелязва единствено, че изложените пак там 25 „загадъчни знаци от Североизточна България, които по своя външен облик наподобяват рунните буквени знаци на орхоно-енисейското старотюркско писмо откъм VII и VIII в.” Отбелязвам ползвания от автора израз: „по своя външен облик наподобяват”. Това звучи много предпазливо и фактически отстъпчиво; особено глагола „наподобяват”. И ако се установява някаква вероятна прилика по външния облик на знаците, за тяхното гласово съдържание не става дума. Следователно, направените констатации са в името на прецизността, едно научно нищо.

„Известно влияние на прабългарския тюркски език върху славяните се чувствава и у нас не само в нашия днешен говор (капище, болярин и др.), но и в нашите старобългарски писмени паметници и надписи”(1,с.20).

Авторът се определя като славянин, който изпитва известно влияние от прабългарския тюркски език. Отново няма аргументация и илюстрации. Любопытният читател би искал да научи с какви основания, освен становищата на руските автори, Гошев е решил, че древният български език има тюркска основа. От друга страна, и до днес колеги на академичка наричат езика на Кирил и Методий славянски или славяно-български. За изворите на този език съм отделил достатъчно внимание в трактата си „Кирил и Методий и тяхната модерна писменост” в сайта ми diamandievsv.com, при което поставям под съмнение твърдението на славистиката, че при подбора на речниковия фонд на техния изкуствен (компилативен) език⁴ Братята са ползвали основно славянския говор на някое от солунските славянски племена. За да не съм съвсем голословен тук ще дам два много изразителни примери от трудове на съветски филолози:

Като научно признание, че в съвременните славянски езици има твърде много неславянски лексикални единици, и в т.ч. разбира се български, които панславянската идеология е обявила без обосновки за славянски, съветският учен С. Б. Бернщейн (1961) отбелязва: „Русские слова время, одежда, равный, горящий сразу же выдают их болгарское происхождение (Кочев, Ив. Още веднъж по въпроса за българската етническа принадлежност на Кирило-Методиевия език в световната медиавистика-В: Български език, 39, С. 1989, с. 10).

Друг пример дава Ж. Войников: „Думата ‘хца/хса’ показва паралел със старобългарската хозя, чув. хоза, хуза, хоза – господар, стопанин (М. Фасмер. МФ – ЭСРЯ – 4, стр. 254), (М.Р.Федотов. МФ – ЭСЧЯ-2, стр. 371) (2,с.40). Както в първия пример, не ще и съмнение, че всеки средно интелигентен българин би казал, че съвременната българска дума хазаин (хазяин) има славянско произхождение. Тези примери са повод за твърде смели размишления.

⁴ В моя трактат „Кирил и Методий и тяхната модерна писменост” (вж. сайта ми diamandievsv.com) доказвах, че Братята създават своя нов модерен език на основата на древния български език и тракийския и славянски говор, както и ползвайки привнесени слова от езиците на народите, с които българите са имали контакти по време на придвижването си от Бактрия, през северните поли на Кавказ, та до Балкана. Убеден съм, че за изграждането на езика на Кирил и Методий значим дял от лексиката и граматичния устрой Братята са заимствали от латинския език. Нахвърлил съм в посочената си работа и някои основания за това.

„Както и съплеменниците им, орхоно-енисейските тюрки, така и нашите първобългари ще са имали някакво рунно писмо или най-малко – някакви родови тамги. Засега това се засвидетелствува от посочените по-горе надписи..., от отделните знаци, близки до знаците на орхоно-енисейската рунна система, също и от символичните знаци, съпровождащи някои от най-старите мраморни и стенни графити от кръглата църква в Преслав...”(1,с.20).

За това доколко е подобно „някаквото” прабългарско рунно писмо на орхоно-енисейското или дали то е писмо, или са някакви родови тамги, академикът не може да реши, но е категоричен, че става дума за близост на знаците от двете системи. Не се уточнява степента на тяхното сходство по отношение, както на графиката и звуковото им съдържание, така и в количествено отношение.

„Акад. Е.А. Козминский, проф.Н.И. Кварцов и З.В. Удальцов изтъкват в раздела „Култура южных славян в VII-XIV вв.”, че „Возникновение славянской письменности является переломным моментом в формировании культуры славянских народов, событием большой исторической важности. Окончательные оформление славянской письменности и создание славянского алфавита в IX в. связывается с деятельностью Кирилла (Константина) и Мефодия. Вопреки утверждению большинства буржуазных ученых, считавших, что письменность и вся культура были заимствованы славянскими народами из Византии, советские ученые показали, что славянская письменность создавалась на основе знаков славянского письма („черти и резы”), возникших еще ранее деятельности Кирилла и Мефодия”(1,с.20,21).

Нямам никакво противоречие със становището на руските учени относно възникването на славянската писменост, което наистина е преломен момент във формирането на културата на славянските народи. Не приемам обаче определянето на дейността на Кирил и Методий за създаването на тяхната изключителна писменост като възникването на славянската писменост и създаването на славянската азбука през IX в. Всъщност не е ясно какво разбират авторите под „писменост” и каква е връзката ѝ с азбуката, носеща името Глаголица⁵. За жалост денят 24 май вече не е свързан със сътворяването на езика на Кирил и Методий. Славистиката, види се окончателно е загърбила този феномен в нашата културна история. Моля читателя да се замисли в чия полза е подобна политика.

Съгласен съм със становището на руските учени, че възникването на славянската писменост наистина е преломен момент във формирането на културата на славянските народи. Не приемам в никакъв случай обаче дейността на Кирил и Методий за сътворяването на тяхната изключителна писменост като „създаване на славянската писменост и създаване на славянската азбука”. По-долу акад. Гошев допълва, че съветската наука е доказала, че славянската писменост е сътворена на основата на знаци на славянско писмо (черти и резки⁶), които съществували преди създаването на Кирило-

⁵ По изясняването на тези припокриващи се понятия съм изказал мнение в „Кирил и Методий и тяхната модерна писменост” (вж. сайта ми diamandievsv.com). Възприетото послушно чуждо внушение от акад. Гошев и от всички останали български филолози за използването на сътворената от Братята и Учениците през IX в. нова (макар и наречена славянска) азбука, без да се коментира и определи съответния ѝ език, необходим за превода от гръцки на Свещеното Писание, е най-малко ненаучно. Във филологическата наука подобен подход без да е доказано, че този език е подходящ и има капацитета за това, е абсурдно.

⁶ Съветските филолози се ползват от неверния превод на съчинението на Черноризец Храбър „За буквите” от К. Куев, в който се казва, че българите четели (според съхранения текст - славяните) „с черти и резки”. Не е трудно да се разбере, че буквите може да се пишат посредством черти и резки, но се четат именно те - буквите, а не съставляващите ги черти и резки. Още по-неправилно е да се каже: „...но бидейки езичници, четяха и гадаеха с черти и резки”. Комбинациите от черти и резки могат да изобразяват произволни буквени знаци, които имат своето звуково съдържание, но техните конструктивни елементи (чертите и резките) нямат такова и не могат самостоятелно да се четат. Да се опростява изказа на древния автор с тълкуването, че е искал да каже, как с ползването на черти и резки е

Методиевата писменост. Едва ли не, глаголическата азбука е развитие на тези „знакове на славянското писмо”. Тази фантазмагория, отнасяща се до използването на някаква стародавна славянска азбука, е била отречена по-късно от самите съветски учени. В заключение на коментара ми към последния цитат ще отбележа, че киевските славяни под владението на българските кагани са получили по държавен път от гърците ограбената от Йоан Цимисхи богатата библиотека на Симеон първите си християнски ръкописи в самия край на X в. Тази книжнина е била написана с Глаголица, като нейното проникване в Киевската Рус се датира още от времето на българката Олга, станала съпруга на кагана Игор. Известно е, че тя е имала до себе си постоянно български християнски свещеник. Но запознаването на Киевските россияни и славяни с християнската книжнина, създадена в България, е станало много по-късно, когато след 1018 г. василевса Василий II разпорежда да се приспособи българския език към гръцката азбука без да се пригажда тя към българската фонетика, а напротив. Тази нова писменост, резултат от пригаждането на езика на Кирил и Методий към гръцката азбука, е именно писмеността, която е пренесла сред източните славяни българската църковна култура и с течение на времето гръцката цивилизация. Този процес може да се отнесе към края на XI или през XII в.

„Известно е, че всичките глаголически паметници с малко изключение се датират към XI и XII в., като, разбира се хърватската глаголица продължавала да се употребява и по-нататък” (1,с.94).

Не разбирам защо акад. Гошев прескача IX и X в., когато е поставено началото на Златния век на българската книжовност.

В заключение мога да посоча, че в първите години след нахлуването на съветските войски в България през 1944 г. българските учени се надпреварват да пригласят на съветските си колеги и да твърдят, че прабългарите са били тюрки и че са ползвали рунна писменост подобна, т.е. производна на тюркската. Кирило-Методиевата писменост е била славянска, като вероятно езика на преводите на Братята е бил говора на някакво славянско племе от солунския регион. Нищо у българите не е било достойно за отбелязване.

В. Бешевлиев, „Прабългарски епиграфски паметници”

Както беше записано в началото на това изследване, в увода на своята статия Веселин Бешевлиев прави един обзор за първите открити в края на XVII в. загадъчни надписи в Северна Монголия на брега на р. Орхон, областта на горното течение на р. Енисей и долното течение на р. Талас, „...написани с черти и резки”. Относително добре просветените в материята читатели не могат да не забележат, че той използва израза от превода от Кую Куев на сказанието „За буквите” „черти и резки”. В моя коментар на първите четири изречения от това Сказание, направен в книгата ми „Защита на българската писменост от преди 870 г.” доказах, че авторът Черноризец Храбър не е написал в никакъв случай, че българите са четели с черти и резки и е просто обидна безкритичността на българските учени спрямо съзнателните или в проява на некомпетентност допуснати неточности от страна на техни колеги.

„Една трета група образуват многобройните рунни знаци, които се намират по камъни, глинени и други предмети в някогашните предели на България. Те се срещат навсякъде, гдето е имало прабългарски строежи, като Плиска, Мадара, Преслав, Силистра, на дунавския остров Пъкуюл луй Соаре, върху един каменен блок в Шудиково,

станало възможно четенето на написаното е нелепо. С чертите и резките е ставало възможно да се конструират буквите, да се записват те върху носителя и чак след това да се прочетат същите тези БУКВИ, но не да се чете С отделните черти и резки.

Югославия и в скалната църква при Бесараб, Северна Добруджа, където образуват цели надписи”(3, с.20).

По-нататък авторът В. Бешевлиев цитира първото изречение от Сказанието на Черноризец Храбър, за което вече стана дума. Той забелязва, че споменатите от Храбър славяни, които четяли и гадаели с черти и резки вероятно са някаква определена група славяни, защото по негово време „...не е било известно славяните да са имали писмо съставено от черти и резки”(3,с.20). И по-нататък „...едва ли бихме сбъркали, ако приемем, че под славяни се разбират българските славяни и още по-точно самите българи”(3,с.21). Не твърдя, че В. Бешевлиев обвинява преводача на „За буквите” в промяна на етнонима на българите, наричайки ги славяни, но аз многократно съм аргументирал този факт достатъчно изчерпателно.

Описвайки рунните надписи в християнските църквички при Бесараб (Мурфатлар) Бешевлиев отбелязва, че „В старотюркското рунно писмо, към което принадлежат и първобългарските рунни знаци...Посоката на писмото е отдясно наляво, рядко отляво надясно”(3,с.22). Бих искал да отбележа, че е малко вероятно една и съща рунна писмена система да има надписи с противоположни посоки на писмото.

Отговор на основния научен проблем за произхода на българската рунна азбука В. Бешевлиев дава с: „Очевидно прабългарските знаци не са били създадени в България, а са били донесени от българите от тяхната стара родина. Това се вижда не само от обстоятелството, че същите или подобни знаци се откриха в Южна Русия, в земи, обитавани някога от тюркски племена, като хазари и други, но и от наличието на пълни или близки съответствия с рунното писмо на старотюркските надписи от Орхон, Енисей и други”(3,с.25). Тълкуването на тази фраза естествено ни отвежда до тюркската версия за произхода на българите. Но авторът влиза в противоречие с известните до това време констатации на редица европейски учени, в т.ч. и български, които не са приемали древното българско рунно писмо като близко съответстващо на старотюркските надписи от Орхон, Енисей, а да не говорим чак за пълно съответствие. Няма съмнение, нашият класик е приел не само безрезервно подсказаната от руската наука тюркска версия за произхода на българите и на тяхната рунна азбука, а си е позволявал да бъде и неин пропагандатор. Въпреки това не намирам в неговата статия никакъв опит да бъде аргументирано убедително в защитата на тюркския произход на българите.

К. Попконстантинов, „Рунически надписи и знаци от манастира при Равна, Провадийско и техните аналози”

Попконстантинов ни запознава с изобилието от български рунни надписи, намерени в манастирския комплекс от Равна. „Манастирът се откроява от проучените досега столични и извън столични манастири не само по плановата си схема, но и с многобройни надписи (близо 300) и около 3000 рисунки и знаци, врязани по стените на манастирския храм и принадлежащите му сгради и оградната стена”(4,с.110).

Сред надписите от Равна се намират освен рунически, още и такива, изписани с гръцки букви, с Глаголица, с кирилица, както и със смесено писмо (кирилица с отделни рунически знаци или руническо писмо с отделни гръцки, а може би кирилически букви).

„Заедно с тях по стените както на манастирския храм, така и на библиотеката, скрипториума и училището се откриват рунически знаци, надписи с богослужебен характер, рисунки – графити с изображения на светци, растителни и украсителни орнаменти, познати от ръкописите от IX-XI в.

Рунически знаци се откриват не само по стените на манастирските сгради, но и върху битова и строителна керамика, върху фуги от стените на сградите. Една част от знаците е

самостоятелна, друга – в съчетание с рисунки и надписи (рунически и със смесено писмо)” (4,с.110).

„По своята графика почти всички знаци имат аналогия с руническите знаци, открити у нас и с орхоно-енисейските надписи, с изключение на знак 10. Датировка на надписа – втора половина на IX-началото на X в.”(4,с.111).

В последните цитати впечатлява датирването на рунните надписи. Като си спомним, че българите на Аспарух са на Балканите от края на VII век (681 г.) няма логика да изключваме възможността да се намерят надписи, създадени с рунна азбука от VIII и IX в. Някои български историци и археолози и в т.ч. проф. Попконстантинов са убедени привърженици на тезата, че кирилицата е съществувала паралелно с Глаголицата или поне от X в. Според мене българите са ползвали руните между дълбоката древност (IV в. пр. Хр.) и установяването на пълна доминация на кирилицата през гръцкото владичество, Глаголицата - официално след 893 г. и до забраната ѝ в България някъде през XII в., и накрая кирилицата от края на XI, а по-точно от XII в. та до днес. В заключението на настоящата статия внасям мои допълнителни разяснения по темата.

Несъмнено следва да се отбележи, че авторът е установил подобие (аналогия) на буквите от първия анализиран от него надпис с орхоно-енисейските надписи, с изключение на знак 10. Всички знаци от този надпис са 11, т.е. различията в случая са по-малко от 1%.

„Вторият надпис е врязан върху покривна керемида, представляващ едноредов надпис, в средата на който е разположена рисунка – глава на мъж със заешки уши. По палеографките си особености надписът има много паралели с орхоно-енисейските надписи. Това дава основание да причислим надписа към класическия тип рунически паметници”(4, с.111).

Заключението на Попконстантинов за подобие на българските рунни знаци с тези от орхоно-енисейските надписи е не толкова категорично. Той установява при сравнението им „много паралели” без да уточни колко и какви са те, но намира в тях основание да причисли съответния надпис към класическия тип рунически паметници. Разбирам тази формула, като начин да се нарекат българските рунни надписи тюркски.

„Датировката на надписа, според археологическата среда, в която е открит, е в границите на IX-X в.”(4,с.111), т.е. датировката е еднаква с дадените вече по-горе.

„Интерес представлява фактът, че двата надписа не са с литературно съставени изречения. Липсват глаголи и други части на речта, което очевидно е било практика на писмовниците”(4,с. 111).

Не мисля, че от съмнителния прочит на този надпис може да се правят изводи, отнасящи се до всеобщата практика на българските писмовници от онова време.

Авторът разглежда надпис 3, който е с текст ПНСА – ЭУ, свидетелстващ за използване на смесено писмо – кирилица и руни. Очевидно, казва той, двете последни букви са името на написалия надписа. Науката не е дала до сега обяснение защо българските грамотни люде са си позволявали да смесват различни писмени системи, което е в разрез с трайните им традиции и което изисква съответните познания и у четящите.

К. Попконстантинов, „Рунически надписи от Средновековна България”

Запознавайки се с изложеното в посочената статия, установявам, че в нея се говори за преводите на различни надписи, докато интересът на моята работа е насочен към крайната цел – да намеря доказателства, че древните българи са имали реална писменост, включваща завършена рунна система и граматични правила на своя език, които са

позволявали комуникацията между пишещи и четящи. В работите на Попконстантинов не намирам съвпадение на интересите ни. Очаквах поглед към съществуването и ползването на различни от тюркските рунни знаци от българите, установяване на литературен израз в надписите, някакъв успех в граматичното изграждане на древния български език, известна стабилност в ползваните рунни букви и пр. Не откривам в констатациите му задълбочаване в материя, която да отчита интересите на съвременните българи към тяхното далечно минало и по-специално към тяхната древна култура.

Авторът повтаря известната теза, според която гръцкият език е бил за дунавските български владетели официален език. „Той е бил добре познат на прабългарите още от Кубанска България, но независимо от това не е успял да измести техните рунически писмена, чиито следи се откриват в много селища от езическия и християнския период” (5,с.141). Този цитат ми дава основание да отбележа, че Попконстантинов неправилно борави с понятия като език и писмена, защото не следва да се очаква, че гръцкият *език* ще измести руническите писмена. На второ място ще изкажа становище, без да влизам в спор с автора, че така наречените от него прабългари не са дошли в Европа като езичници, защото самият той не би могъл да даде нито едно доказателство в този смисъл⁷. И накрая ще маркирам елементарния извод, според който българските писмовници са били свикнали с рунната българска писменост (български език и българските рунни знаци) така устойчиво, че непривичното смесване на български език с гръцка азбука е имало да се бори неуспешно с руническата писменост до появяването на литературния език (КМле) и азбуката на Кирил и Методий. Както свидетелстват Ив. Гошев и К.Попконстантинов рунната писменост се съхранила дори и след появяването на кирилицата, натрапена, според моите изследвания, на българите в края на XI и по-вероятно през XII век.

Попконстантинов намеква, че западнотюркските алфавити са сродни със севернокавказките, волгодонските и орхоно-енисейските.

Особено впечатлява следния цитат на автора: „Специалистите, основавайки се на трите устава на руническото писмо, смятат, че руническият алфавит е преминал през три етапа на развитие: 1. Архаически /паметниците от Седморечието, VI-VII в.; Енисей – VI-IX в./ 2. Класически /паметниците от втория каганат, първата половина на VIII в./ 3. Късен (епохата на Уйгурския каганат, втората половина на VIII-IX в./; паметниците от източен Туркестан – IX в. /Кононов 1980:23/. Към паметниците от IX-X в. трябва да бъдат причислени и надписите, открити на територията на Средновековна България /681-1018 г./, обхващаща земите на днешна Румъния, Македония, България, част от Югославия, част от Унгария, част от Украйна”(5,с.142).

Впечатляващото тук е версията на автора, че рунни надписи от територията на Средновековна България (защо само между 681 и 1018 година?), които е датирал към IX-X в. се присъединяват към късния период от трите устава на руническото писмо.

По-долу авторът установява, че „...разпространението на прабългарската рунна писменост се явява в периода VIII-IX в., макар писмото несъмнено да е съществувало по-рано, а за *terminus post quem* можем с увереност да кажем, че е някъде към VI - VII в. – времето, когато тюркските племена са излезли из своята отдалечена цитадела в Алтайските планини, за да основат своята велика империя”(5,с.142).

По този начин проф. Попконстантинов пришива българската рунна азбука към тюркските графични системи от посочените векове. Всъщност така се подкрепят аргументите за тюркското произхождение на древните българи.

Много е странно защо авторът отхвърля откриването на български рунни надписи чак към IX в., когато българите са в северните поли на Балкана от края на VII в. Може би те е трябвало да изучат гръцката писменост, за да започнат да ползват рунната! Тук се

⁷ Виж работата ми „До покръстването си българите не са били езичници” в сайта ми diamandievsv.com.

включва и съществуването в България на рунната писменост след като Преславският църковно държавен събор приема Кирило-Методиевата за официална за държавата, църквата, стопанския живот и културата. Не мисля, че определенията, направени от чужди учени следва да бъдат меродавни за българските културни историци.

И следва странното противоречие с току-що казаното: „Прабългарските рунически надписи, открити на територията на средновековна България, както вече отбелязахме, в по-голямата си част като цяло се отличават от орхоно-енисейските надписи и са с по-голямо разнообразие на графичните варианти и наличието на нови знаци непознати и несрещащи се в паметниците от Централна Азия, Доно-кубанския ареал. Опити да се търси фонетичното значение на руните от Източна Европа, и особено от българските земи, чрез сравнение с руническите алфавити от Азия са правени отдавна. Струва ни се, че те са лишени от основание /тъй като значителна част от знаците с руническа графика вероятно са видоизменени под въздействието на местната писмена система или от по-ранния период от системи, добре известни на създателите или създателя на прабългарската рунна графична система, съобразена със звуковете на прабългарската езикова група/”(5,с.142, 143).

Бих искал да отбележа, че въздействието на местната писмена система или системи, посочени от автора като основен фактор за видоизменението на знаците с руническа графика, е субективен фактор, който не е така решаващ, както влиянието на фонетиката на съответния език ползвател на руническите знаци.

Авторът твърде красноречиво и категорично изказва мнение за значителното различие в графиките, а вероятно и в звуковото съдържание на орхоно-енисейските алфавити и българските рунни знаци. Няма съмнение, че това е указание за не еднородност на тия две системи и още повече за това, че произхода на българите не следва да се свързва с централно-азиатските населения.

Вече дълго време имам убеждението, че Александър Македонски е предал на българите древногръцката азбука, когато е пребивавал в Бактрия три години през IV в. пр.Хр. Най-великият световен завоевател и адепт на древногръцката култура е разпространявал постиженията й щедро и великодушно. С течение на времето приетите от Александър гръцки букви са били променени под въздействието на българската фонетика, а още по-късно някои от тях са придобили облика на заимствани рунни знаци или оригинални находки на самите българи. Това ми гледище се основава най-вече на графичното подобие на някои от българските рунни символи на древни гръцки букви.

Попконстантинов излага интересна идея: „Вероятно създателят на местния рунически алфавит /видно от паметниците от манастирите при с. Мурфатлар, Крепча, Равна и др./ е решил да следва традиционния рунически образец и да пише отдясно на ляво, а също така да обърне очевидно някои гръцки букви така, че те да бъдат графично обърнати в същата страна”(5,с.143). Цитирам този текст поради изумлението си от предположението на високо компетентния автор, че е възможно рунната азбука, ползвана от българите, да е била създадена или поне променена така решително след установяването им на Балканите. Той очевидно е пропуснал да отдели внимание най-малко на доно-кубанския период на българската държава, за да не отиваме чак до Бактрия и Имеон. Впрочем няма доказателства за писане на рунните български надписи от дясно на ляво.

За мен не е тайна защо Попконстантинов цитира Макарова и Плетнева, които твърдят, че „...„руническите” знаци, с които са изпълнени някои от надписите не са били създадени тук, в Дунавска България, а са били донесени от прабългарите от тяхната далечна прародина...”(5,с.144). След това си прозрение двете дами обаче завършват с категоричното си разбиране, според което посочените от тях рунически надписи „...не оставят съмнение за принадлежността си към древно тюркските руни”(пак там). Очевидно

Попконстантинов така е потърсил доказателство за съответствието на резултатите от своите изследвания с указанията дадени от съветски водещи учени.

Особен интерес предизвикват представите на автора за процеса на създаването на „българския рунически алфавит“. На първо място той се позовава на „общо призната научна истина“, според която всеки рунически алфавит „бил съставен по модел или модели на някакъв или някакви други алфавити“ (5, с. 143). (Ами първия?) Струва ми се с такова твърдение човечеството се лишава от възможността за самоинициатива, първопроходчество и развитие. Нелепо е, разбира се, да се отрича възприемането на чуждия опит, като ефективна степен на подражание.

Попконстантинов съобщава още, че българските книжовници усъвършенствали някои несъвършени рунни графити като ги обогатили „...с няколко допълнителни знака, взети от гръцкия алфавит или кирилската азбука...“ (5, с. 143). Така записано възможното влияние върху облика на българските руни „от гръцкия алфавит или кирилската азбука“ не може да се свърже със споменатата по-горе цивилизаторска роля на великия Александър Македонски. Разбира се да се приеме развитие на българската рунна писменост след създаването и няколко вековното ползване на Глаголицата и след пригаждането на българския език към гръцката азбука в края на XI или още по-вероятно през XII век е твърде неуместно. Единственото обяснение, което ми хрумва е насилственото от гръцка страна деформиране на езика на Кирил и Методий с натрапването на гръцката азбука в българската писменост. Не мога да не отбележа изненадата си от становището на Попконстантинов, че развитието и усъвършенстването на българските руни е вървяло и след създаването и популяризирането на кирилицата, което ни отправя в края на XI, по-вероятно през XII или дори може би през XIII век. Освен това да се поставят на масата гръцкият алфавит и кирилската азбука като възможни донори за усъвършенстването на българските руни в държавата България е твърде странно. Не намирам за обяснимо да са съществували едновременно в България рунната писменост, Глаголицата и кирилицата и културната общественост да проявява грижа за усъвършенстването на старата и демодирана рунна азбука и се чудя как да се обясни това. Странна е и оценката на Попконстантинов за еднозначното влияние на гръцкия алфавит и кирилската азбука върху руническите знаци.

Становището на Попконстантинов относно „единния източник“ на „централноазиатската и източноевропейската руническа писменост“ и мнението му, че „Сегашното състояние на проучването и дешифрирането на източноевропейските и конкретно руническите паметници от средновековна България, ...значителните отличия като графема /а вероятно и от фонетична гледна точка/ от орхоно-енисейските надписи затрудняват свеждането на централноазиатската и източноевропейската руническа писменост към единен източник“ (5, с. 142). Голямото лъкатушене завършва със затихване.

Въз основа на впечатленията си от надписите по стените на „Старобългарския манастир при Мурфатлар“ Попконстантинов потвърждава написаното по-горе: „Значителна част от руноподобните надписи са изпълнени с особено писмо, което в основната си част, от палеографска гледна точка, не намира аналогии с нито един алфавит от тюркоезичните народи от т. нар. доно-кубански ареал и с руническите надписи и знаци от българския предхристиянски период, ...което от своя страна показва, че трудно бихме могли да открием фонетични съответствия между българските и доно-кубанските, орхоно-енисейските рунически надписи и знаци. От всички 54 форми на букви в сравнение с доно-кубанските и орхоно-енисейските алфавити палеографска близост имат само 16, а това число съставлява едва половината от познатите нам руни от Източна Европа“ (5, с. 154). Нямам какво да допълня, освен да се запитам защо авторът нарича рунните надписи „руноподобни“, нима се съмнява, че те наистина са написани с рунни знаци?

С последния цитат Попконстантинов влиза в противоречие не само със себе си, но и с *водещите световната наука* руски учени, което би могло да донесе на всеки български интелектуалец неподозирани беди.

По-нататък в статията си Попконстантинов публикува редица рунни надписи и знаци намерени в българските земи, тяхно словесно описание, опити за прочит и датирание, а на финала - важни паралели между българските руни и орхоно-енисейските. Ще отбележа, че констатациите му относно въпросното им подобие са драматично противоречиви.

В обобщение на работата на К. Попконстантинов трябва да подчертая, че според част от неговите публикувани мнения, няма доказателства за единен източник на азиатските и българските рунни азбуки. Той обаче не хвърля мост от писмото към доказателство за етническия произход на българите и не прави извода, че българите нямат тюркско произхождение.

Петър Добрев, „Каменната книга на прабългарите”

Авторът въвежда читателя в проблемите на руническите надписи на прабългарите с изразите: „До преди тридесет години все още не съществуваха сигурни данни, че Аспаруховите българи са имали своя писменост. Но от тогава насам в основните територии, заселени от тях при идването им на Балканския полуостров, бяха открити множество надписи, изписани с една особена писменост”(6,с.32).

„Докато най-последно, след изтичането на този бурен начален период на сравнения, в крайна сметка се оказва, че нито една от тях, включително тюркската орхоно-енисейска писменост, не може да ни помогне за разчитането на надписите от Плиска, Мадара и Мурфатлар”(6,с.33).

Разбираме, че бурният начален период на сравнения не е довел до резултати в полза на доказателството за някаква общност между орхоно-енисейската и българската рунна писменост. Не мисля, че Добрев влиза в необосновани противоречия с Попконстантинов, да речем, защото последният е колеблив в позицията си за общност между орхоно-енисейската и българската рунна писменост.

Докато Добрев е категоричен: „Същевременно местоположението на нашите надписи и особено тяхното изобилие в земите, заселени някога от Аспаруховите българи, недвусмислено показва, че това са най-типичните, оставени от създателите на българската държава. Този логически извод се подкрепя и от обстоятелството, че на територията на някогашната Кубратова България са открити надписи, съдържащи същите особени знаци.

Време е следователно да съберем заедно надписите от този тип, намиращи се в земите на Кубратова България, и надписите, открити на територията на нашата страна, и да се опитаме да ги разчетем без предубеждения и без робуване на предварително зададени хипотези. Защото само по този начин ще можем да се доберем до тяхната скрита същност”(6,с.33,34).

Предходният цитат ми дава повод за малко отклонение. Според автора Българската държава е била създадена от Аспаруховите българи. Нима Аспарух е тръгнал от северните склонове на Среден Кавказ като водач на номадска орда и като такъв е отвоювал правото ѝ да се насели в източните територии на византийска Мизия? И ако тази орда се е населила на Балканския полуостров има ли някакви свидетелства за учредяване на нейна държава? Не е ли държавно-църковният събор традиция в обществения живот на древните българи? И след като Бат Баят се примирява с ролята на васал на хазарите, изчезва ли Старата Велика България при съществуването на правоспособен наследник на българския трон?

„Преди повече от тридесет години край малкото селце Мурфатлар (дн.Бесараби) в Северна Добруджа бяха открити надписи, написани на неизвестна писменост – различна

от гръцката, кирилската и глаголическата. Те се намират в едно голямо някогашно духовно средище, състоящо се от четири скални църкви, сега напълно лишено от живот. А почти по същото време в Преслав бе открита бронзова розета с изписани четиринадесет знака от същата тази неизвестна писменост”(6,с.34).

„Това взаимно преплитане на кирилски надписи с надписи на неразгаданата все още руническа писменост подсказва, че времето когато те са били оставени, е ней-вероятно епохата непосредствено след българското покръстване – иначе трудно може да се обясни подобна симбиоза и редуване на кирилски и некирилски религиозни надписи. Второ, в подкрепа на същия извод идва и фактът, че в самите кирилски надписи от Мурфатлар понякога се срещат знаци, характерни за неразгаданата все още некирилска писменост”(6,с.34,35).

Нямам за цел да изтъквам пропуски или грешки на коментирания от мен авторитети, но оставянето на такива без отбелязване поставя читателя в недоумение и е много възможно той да остане с грешни изводи. Да се свързва в случая директно покръстването на българите (фактически с водещата роля на Римската църква от ноември 866 г.) със създаването на кирилски надписи в България е груба грешка. Трябва да се изтъкне, че рунически надписи са сътворявани от грамотните българи както преди покръстването, така и след това. Предмет на тяхното съдържание в първия период е бил обожественият владетел, човекът и природата, а през втория – църковния християнски живот. Смесването на двете писмености свидетелства колко устойчива е била рунната, за да се използва все още след като гръцките власти са наложили вероятно в края на XI или през XII в. на българите своята азбука за новата българо-гръцка писменост (представляваща езика на Кирил и Методий с постепенно деформиращата се българска фонетика под влиянието на използваната без „устроение” гръцка азбука – вж. „За буквите” изр. 2, на Черноризец Храбър). Авторът пропуска да отбележи, че след юни 863 г. цесар Борис е разполагал с Глаголицата, която става елемент на Кирило-Методиевата българска писменост с решенията на Преславския държавно-църковен събор от 893 г. Не са посочени от нашите учени смесени надписи от глаголически и рунни букви, което има, разбира се, обяснение в огромния авторитет и патриотичен престиж на Глаголицата.

„Но особено силно влиянието на този особен фактор се проявява в това, че близо тридесет надписа са написани открай докрай със специфични и все още неразтълкувани писмени знаци. От тях ясно личи, че паралелно със славянската писменост в нашите земи през IX-X в. се е употребявала все още и руническата прабългарска писменост”(6,с.36).

Не съм убеден какво е мислил П. Добрев когато е изразил в предходния цитат познанията си по създаването и ползването в България на писменост, наречена от него „славянска”. За компетентните писмеността носи етнонима на езика, който е предназначена да записва, което се отнася и за азбуката, която му съответства. Да нарече П. Добрев Кирило-Методиевата писменост славянска, значи той е преценил, че езикът създаден от Братята и Учениците е в основата си език на някое солунско славянско племе, посредством който Методий е превел Светото Писание. Дали е било възможно това въз основа на речниковия фонд на примитивния говор на племето?

Да се мисли и пише, че кирилицата е създадена от българите преди поробването им от гърците през 1018 г. е груба историческа грешка.

„Изследователите на древните писмености знаят, че има ясни математически критерии, чрез които доста точно може да се определи от какъв тип е дадена писменост, т.е. дали тя е буквена, сричкова или йероглифна... Но най-висока е честотата на употреба на едни и същи знаци в буквените писмености, тъй като в тях броя на знаците е минимален – те имат много по-малко знаци както от сричковите, така и от йероглифните писмености.

Ето защо първото нещо, което трябва да се направи при изследването на някоя непозната писменост, е да се изчисли честотата на употреба на знаците, съдържащи се в нея. Иначе казано, да се види колко пъти в нея се среща един и същи знак” (6, с.38,39).

„Оказа се, че честотата на употреба на писмени знаци от Мурфатлар, наподобява тази, която се среща в писменостите от буквен тип: всеки знак, употребен в тях се повтаря общо във всичките надписи средно около 5 пъти (при общ брой на знаците 53 и обща дължина на всички записани текстове – 237 знака). Такава честота на употреба е абсолютно неприсъща за йероглифната писменост и доста по-висока от честотата, характерна за сричковото писмо. Чрез това първия въпрос, на който трябва да си отговорим, а именно: от какъв тип е писмеността от Мурфатлар намира своя доста ясен отговор – тя очевидно е буквено, а не йероглифно или сричково писмо...

Вторият въпрос, на който трябва да си отговорим, за да пристъпим към тълкуването на мурфатларските надписи, е: в каква посока трябва да се чете текстът: отляво надясно или отдясно наляво... Но ако се вгледаме внимателно в надписите, оставени по стените на Мурфатлар, ще забележим следните особености.

Първо, на един от надписите в крайния ляв ъгъл се вижда едро и декоративно изписана заглавна буква, а това показва, че четенето на текста е вървяло от тази буква надясно, т.е. отляво надясно.

Второ, в почти всички надписи, буквите, които стоят най-отляво, са внимателно и грижливо изписани и колкото се отива по-надясно писането става по-разхвърляно и небрежно. А това показва, че оформлението на надписите е започвало от лявата, а не от дясната страна.

Трето, в някои надписи на последния ред стоят по един-два знака. И тези самотни знаци, с които очевидно завършва текста, стоят или в средата на реда, или (което е твърде интересно) в крайния ляв ъгъл на реда.

Четвърто, при по-дългите надписи краищата на редовете са подравнени от лявата страна на надписа, а това показва, че началото на редовете е било отляво.

Всички тези особености показват, че писането в мурфатларските надписи е вървяло не отдясно наляво (както в тюркските надписи), а отляво надясно” (6, с.39,40).

Впечатлението ми от работата на П. Добрев при проучването и сравнението на орхоно-енисейската и българската рунна писменост е толкова възторжено, че го намирам достойно да бъде заключение на коментара ми за „Каменната книга на прабългарите”, което може да бъде намерено в края на трактата.

„За разгадаването на надписите от Мурфатлар, а също на подобните на тях надписи от Плиска, Равна и Крепча, от най-съществена полза се оказва наличието на подобни на тях надписи в земите на Южна Украйна и край Кавказките планини. На един от тях акад. Г.Турчанинов прочете две твърде важни насочващи думи АЛАНУЙ КАН, т.е. „кан на народа с име алани”, „владетел на аланите”... Споменатите в този надпис алани са известни на историята като народ, който някога е бил тясно свързан с прабългарите” (6, с.44,45).

Като приемам това свидетелство на Петър Добрев за правдоподобно, правя елементарния извод, че установената от акад. Турчанинов близост между рунните писмености на аланите и на българите говори за особена общност в интелектуалния живот на тези два народа, което не е изненада при положение, че аланите са също като българите ираноезични племена. Това може обосновано да се отнесе и към мнимия тюркски произход на българите. Впрочем Добрев продължава:

„Нито една писменост не се доближава до останената в Мурфатлар както аланската и касожката писменост. Ето защо, ако искаме да узнаем скрития смисъл на мурфатларските знаци, най-добре е да обърнем очите си към аланските и касожките надписи и сродните с

тях древноосетински надписи и да извадим от тях всички писмени знаци, които наподобяват руническите знаци от Мурфатлар”(6,с.45).

Чета препоръките на автора на „Каменната книга” и се възхищавам от тяхната находчивост.

П. Добрев изказва мнение за ползването на руническата писменост в България и за третирането на християнски теми. За това свидетелства даденият от него пример с един надпис над рисунка на човек в църковни одежди, с нимб на светец, а в дясната му ръка кръст. Над кръста има четири знака, които според автора се произнасят като

й у а н е е

Справката на автора за звуковото съдържание на горните знаци му е дала основание да ги разглежда като подобия на надписи от Кубратова България. П. Добрев чете този надпис, като ЙОАНЕ Е, т.е. изобразената фигура е на свети Йоан или този надпис може да се прочете като „Това е свети Йоан”, което свидетелства, че с древната рунна българска писменост са били третираны християнски теми. Тази констатация е потвърждение, че рунната древнобългарска писменост е била използвана и след покръстването на българите, т.е. след 866 (870) г., когато българската християнска религия е била призната от папа Николай I (866 г.), а по-късно и от Осмия вселенски църковен събор (869-870 г.) Като следствие от това можем да съдим за създаването и внедряването на кирилическата писменост в България, която в пълната си сила е могла да измести руническата и глаголическата вече някъде през XII⁸ или дори през XIII в.

„Най-интересното в надписите от Мурфатлар е може би това, че азбуката, на която те са написани произхожда твърде отдалеч. Най-ранните и най-далечни двойници на тези надписи са открити в района на планината Имеон, т.е. точно в онези земи, които древните българи са обитавали преди да тръгнат към Европа.

Добре запознатите с древните писмености световни учени отдавна са забелязали този особен вид писменост и са успели да разчетат нейните най-стари образци. Нещо повече, те са успели да проследят пренасянето на тази писменост в Европа и нейния по-нататъшен развой тъкмо в районите, в които възниква Кубратова България”(6,с.57).

Наистина информацията, която се поднася от П.Добрев с предния цитат е много интересна. Искам да е вярна. За това авторът е следвало да я подкрепи с няколко авторитетни свидетелства.

Направените от П. Добрев граматични анализи на мурфатларски рунни надписи, колкото и да са непълни, са му дали основание да посочи произхода на българската рунна писменост от изконните български земи в района на Памир. Становището му, че езикът на българите от I век пр. Хр., когато са живели все още в Бактрия и говореният от тях език през IX век,⁹ са били еднакви не ми звучи съвсем правдоподобно. По време на придвижването си до северните поли на Балкана през VII в. българите са имали многобройни и продължителни контакти с различни племена и народи и оказаното им от тях езиково влияние не може да е останало без последствия. В този смисъл Ж. Войников

⁸ вж. в сайта ми diamandievsv.com статиите за надписа от църквичката в Крепча и Добруджанския надпис.

⁹ През 869/870 г. в Константинопол се провежда Осмия вселенски църковен събор. Тогава византийският император Василий I принуждава българския владетел Борис да се откаже от азбуката си. Свидетелството на Черноризец Храбър би могло да се разбере по два начина. Първият е да се откажат българите от рунните букви, носещи им чувство за достойнство и независимост, а вторият е принудата да се откажат от Глаголицата, която като елемент на Кирило-Методиевата писменост е била в употреба, макар и неофициално, от 863 г. Принудата е била отвоювана от василевса срещу признаването на българската православна църква от събора. В цитата от Черноризец Храбър съм внесъл промяна, поради хронологичния абсурд да е съществувало през IX век понятието славяни. Така той добива редакцията: „Когато се кръстиха, българите бяха принудени да пишат своята реч с римски и гръцки букви без устройство”.

съобщава намирането на „...израз-билингва, показващ директен славянобългарски превод на прабългарски (сармато-алано-български) израз”(6,с.26). Опитвам се да разбера автора с фразата: Изразът-билингва е бил преведен от прабългарски на езика на Кирил и Методий, наричан от българските учени „славянобългарски”. Не съм намерил обаче научно обяснение за начина и особено за времето на създаването на този славянобългарски език.

Позицията на П. Добрев по темата е: „Ето защо се оказа, че граматиката на руническите надписи в онази степен, в която тя може да бъде проследена се покрива напълно с граматиката, характерна за прабългарските надписи, написани с гръцки букви. Следователно, народът, който е оставил руническите надписи от Мурфатлар, е същият, който е писал и с гръцки букви, и същият, който в по-стари времена е живял в района на Памир (Имеон)”(6,с.60).

Вярвам, че авторът е имал предвид български текстове, написани с гръцки букви, които биха били много интересни за любознателните читатели, за да направят препоръчаното от него граматично сравнение, но очакваното приложение липсва.

Петър Добрев ни представя и надпис от Мурфатлар, който съобщава за погребението на един българин в близост до църквичките на комплекса.

„Първият ред от надписа може да се преведе и като „На свободния Елто”, доколкото в талишки език, който показва големи сходства с прабългарския, думата „О” означава „свободен”. Останалите думи също имат аналози в талишкия, вкл. и завършекът „Е”. По своя стил този надпис напомня добре известните прабългарски надписи, открити в Силистра и преведени от мен в предишната ми книга. Почти всеки от тези надписи започва със собствено име и завършва с думата Е – една стилистика, характерна за иранските езици и по-специално за някои източноирански народи. Ето защо споменатия в нашия надпис ЕЛТО трябва да е бил по произход прабългарин. И този прабългарин, забележете, е дошъл да се поклони в манастирите и църквите на Мурфатлар доста от далеч, защото ако беше от някое съседно селище едва ли щеше да остане погребан край църквата”(6,с.64).

„Голямата ценност на надписите от Мурфатлар е, че чрез тях ние се докосваме едновременно до три твърде важни проблема – до това, че прабългарите са имали своя писменост; до това, че те са говорили един твърде древен език, възникнал в пресечната зона на две големи цивилизации; и най-после до това, че прабългарите, считани до скоро за безнадеждно изостанали номади, са имали своя собствена твърде развита култура.

Ето защо истинското щастие за науката е, че въпреки многото столетия изпитания и много несгоди в Северна Добруджа е успяла да оцелее една истинска каменна книга, написана в края на IX в. сякаш специално, за да ни изведе от лабиринтите на хипотезите и заблудите и да ни покаже истинския образ на прабългарите.

Сега вече, струва ми се, очите ни най-после ще се отворят, за да видим истинското свое минало”(6,с.71).

Приемам твърдението, според което писмовните българи са започнали да третират християнски проблеми посредством изконната си рунна писменост след официализирането на православната вяра през 866 (870) г., а някои сигурно и преди това. Съществуващата вече Кирило-Методиева глаголическа писменост все още не е била утвърдена от Светия отец, а гръцката интервенция в България през 863 г., дала повод за подписването на унижаващия Борис договор за 30 годишния Дълбок мир, както и предполагащото от мене гръцко-българско Допълнително споразумение от 870 г. към договора, са поставили високо моралния и религиозен български владетел Борис I в пълно бездействие. Трябвало е да се яви през 893 г. на политическата сцена великият български вожд Симеон, за да дойде силата на страната на българите.

На въпроса защо няма рунни надписи, датирани към VII, VIII и IX век имам елементарно обяснение – християнската религия е била винаги много ревнива и

безкомпромисно е унищожавала всички писмени свидетелства за култури и разбиране на света, различни от нейните.

На територията на Кубратова България са открити редица рунически надписи от обследвания период. За три от тях пише Добрев: „В първият от тези три надписа, открит в Саркел, в поречието на р.Дон, практически няма нито един писмен знак, който да не се среща и в прабългарските надписи от нашата страна.... В останалите надписи, писмените знаци също твърде силно наподобяват прабългарските” (6,с.72).

„Доколкото надписите от Украйна и Северен Кавказ са доста по-стари по време от откритите у нас, може да се предположи, че те ни представят някакъв архаичен вариант на прабългарската писменост, от който с течение на времето е възникнала онази разновидност, която ни представят надписите от Плиска, Мурфатлар и други раннобългарски селища”(6,с.72).

Няма нищо странно, че българската рунна писменост, намерена в нашите земи и датирана след VII век е с известни различия спрямо оставилата следи след I век в Украйна и Северен Кавказ нейна предшественица, стига разбира се тези различия да показват развитие, а не подмяна.

„Заслужава да се цитира един особено стар надпис..., открит край Имеон и съдържащ само шест писмени знака.

Макар и твърде кратък, този надпис представлява един важен, насочващ лъч при изследването на прабългарската писменост. Всички писмени знаци в него имат свои близки подобия както в Кубратова България, така и на територията на нашата страна. Особено ясно се забелязват аналозиите при първия, четвъртия, петия и шестия знак. А това загатва, че прабългарската писменост има своята твърде древна история. За нейния стар произход свидетелства и това, че в Кубратова България тя се явява върху най-различни предмети – амфори, стомни, оръжия и дори приспособления за предене”(6,с.73).

Споменатите от Добрев шест писмени знака не мога да запиша, поради тяхната специфика. Остава да помоля читателя да се довери на автора.

„Тези разнообразни находки загатват, че руническата писменост е била доста силно вкоренена не само в духовния живот, но и в общественния бит на прабългарите или най-малкото в техните висши слоеве. Очевидно, имало е определен кръг хора, освен писарите и жреците, които са познавали и са си служили с този тип писменост. И тъкмо благодарение на това, че прабългарите са ни оставили разнообразни надписи в земите, обитавани от тях преди преселението им отсам Дунава, стана възможно да се прочетат и надписите от Плиска и Мурфатлар”(6,с.73,74).

Последните цитати от книгата на П. Добрев ни дават убедителна информация, че рунните надписи от Имеон, Северен Кавказ и от Балкана имат сходство или близост, която не може да се пренебрегне и която ни говори за източноиранския произход на българските племена достатъчно категорично и убедително. Предполагам авторите на българските учебници ще престанат да преписват постановките на руските (съветски) имперски идеолози и ще се вгледат в българското достойно минало.

Петър Добрев прави своето заключение:

„От руническите надписи личи, че корените на прабългарите са се простирали твърде назад във времето. Техните най-висши държавни титли – канасювиги, кавхан, канартекин, носят върху себе си отпечатъка на древната шумеро-акадска цивилизация. Към същата цивилизация отвеждат и названията на седемте небесни светила, както и понятието ШАР (цар), написано върху розетата на споменатия в арменските източници легендарен прабългарски княз с име Вананд. Подчертан шумеро-акадски облик носят и повечето термини, характерни за древния прабългарски календар. И никак не е случайно, че и самите окончания на числителните имена в календара – ЕМ и ОМ, звучат не по тюркски, а по шумеро-акадски, наподобявайки древните окончания ИМ и АМА. Част от същата

цивилизация е и културата на Елам, с която има допирни точки древнобългарската писменост... Прабългарският език е ирански език със силен шумеро-акадски и в частност с еламски отпечатък, а това показва, че той е твърде стар и е възникнал много векове преди да се появят средновековните ирански езици” (6,с.120).

Намирам изразът на Добрев като блестящ, като ще отбележа само, че преводът му на шумерското понятие за владетел с ЦАР не съответства на ползваните в българската титулатура кан и цесър. Също така съм неприятно впечатлен от титулуването на древнобългарския племенен вожд Вананд с княз, а не с кан. Още малко и ще го направим славянски владетел.

Особено значение отдавам на становището на П. Добрев относно „сходството между някои букви от глаголическата азбука и прабългарските знаци”(6,с.111). Авторът илюстрира мнението си с девет такива букви, които очевидно са заимствани от изобретателите от древните български рунически букви. Към тях добавя и имената на буквите „ФРЪТЬ, ХЕРЪ, ЦИ, ША, ОТ, ЮС, ЯТ и др.”, чиито значения „...имат своя ясен смисъл сред някои ирански народи, особено сред източните иранци, обитаващи района на Памир”(6,с 112).

Не ще и съмнение идеята за тези букви е включена в изграждането на глаголическата азбука, с което се опровергава безпочвената версия да е тази нова азбука славянска. Беше вече посочено, че една азбука носи етнонима на езика когото тя обслужва, а той от своя страна се формулира от преобладаващите, основно, граматични норми и, допълнително, от речников фонд принесен от езика на съответния етнос. От тази гледна точка е абсурдно да се нарече Глаголицата славянска азбука, защото КМле няма направен до днес словесен анализ с доказана преимуществено славянска квота. Този език не може да има етноним, защото не е създаден като етническо сътворение. Той е просто език на единението на българския народ с името Кирило-Методиев литературен български език.

По-късно П. Добрев анализира прабългарския език и доказва абсурдността да се твърди неговата близост с тюркските езици. Дава примери за приети в древността от древнобългарския език ирански и келтски думи, както и предадени от българите техни понятия на редица други народи. Като че ли приетите слова са се загубили, казва Добрев, в езика на Кирил и Методий, но ги намираме в българските рунически надписи. Някои учени ги разглеждат като чуждици, но истината е друга.

Несъмнено от значение за настоящата статия е констатацията на Добрев за определена приемственост между българската и протоеламската рунна писменост, а не между българската и тюркската, най-малко защото тюркската е с няколко века по-млада от българската.

Икономистът П. Добрев дава с резултатите от своите изследвания отличен урок на филолозите водещи българската славистика. Неговата книга е образец на изследователски труд, в който е вложен огромен труд за прецизен анализ на фактите, установени от изучаването на голямо число речници на езиците на източно ирански и келтски племена, на племена и народи обитаващи земите на Илион (Памир), на народи населяващи северните поли на Кавказ и в т.ч. на осетинци, чувашки т.н. Неговата книга се отличава от работите на другите коментирани тук автори, защото те просто приемат постулатите на руските и съветски тюрколози.

Представените от П.Добрев обосновки за решителното различие на българската рунна писменост от орхон-енисейската му правят чест и са за мен неоспорими.

Повтаряйки своята версия за ролята на Александър Велики при предаването на гръцкия културен опит на българите в Бактрия, ще допълня, че най-вероятно така те са пишели още от началото на тяхната писмена практика и това може да се приеме като пряк резултат от ролята на пълководеца и от културната необходимост на нашите предци.

Заклучение.

Ще използвам отличните обобщения на Ж. Войников: „Традиционно приемайки, че древните българи са „тюрки“ по произход, повечето автори се опитват да я (българската рунна писменост – доб. моя) свържат с орхоно-енисейската руническа древнотюркиска писменост”(2,с.1).

И „Започвайки с П. Добрев, се издигна и другата идея, че тази писменост е сходна с донско и кубанското писмо, използвано от сарматите и аланите, вкл. и в района на салтово-маякската археологическа култура, дълбочинно изследвана от проф. Г. Турчанинов”(2,с.1).

Както Попконстантинов в по-късните си работи, така и основно П. Добрев, разграничават древната българска рунна писменост от орхоно-енисейската. По този начин се аргументира в анализите на Добрев модерното схващане, че българите нямат общ с тюрките произход.

Изследователите не правят задълбочен анализ на възникналите при техните дирения неясноти и оставят забулени за публиката понятия като например същността на езика, ползван от древните българи в тяхната рунна писменост. По този повод ще направя някои разсъждения.

Древната рунна българска писменост съществува вероятно от IV век пр. Хр., когато Александър Македонски е предал на българите в Бактрия идеята за писаното слово, което те са могли да възприемат по най-елементарния начин, чрез опростено възпроизвеждане на древната гръцка азбука. В културното развитие на българските племена така оформилите се първични рунни буквени знаци са се променяли под влиянието на много фактори и най-вече под натиска на еволюиращата фонетика на българския език.

Различието между тюркската орхоно-енисейска рунна азбука и българските руни се доказва от много факти и в т.ч. от съществуването на българската, ако не от предположения от мен четвърти век пр.Хр., то поне от I или II век, когато част от българските племена се установяват в северните поли на Кавказ. Вече беше посочено, че най-ранните тюркски руни се датират едва от VI век сл.Хр. Тези данни не подлежат на коментар. Друг много убедителен аргумент е наличието в българските руни на гласни звукове, за разлика от тюркските. Накрая ще спомена становища на някои автори за графически подобия на български рунни знаци с букви от древната гръцка азбука. Това е твърде важно и българските филолози трябва да се потрудат във връзка с изследването му.

Българската рунна писменост е запазила своята изначална структура и по-конкретно не е установено изписването на друг език освен изначалния български език с българските руни. В противен случай, ако бяха ползвани същите буквени знаци за изписване на текстове на КМле или на гръцки, нямаше днес да казваме, че знаците, наречени рунни, са все още странни и непознати.

Създаденото от канартикина Борис и братовчедите му Кирил и Методий съзаклятие, наречено от мен „Завяратата” сътворява Кирило-Методиевата писменост (КМле и Глаголица) до лятото на 863 г., когато бягайки от Византия, Братята и Учениците я отнасят на Борис като базисно средство за единението на мултиетническото българско население и за покръстването на българския народ извън опека на застрашаващата българската независимост византийска империя. Тази писменост не получава веднага приложение в обществения живот защото Борис е бил ограничен от поетите от него с Договора за дълбокия мир от 863 г. задължения и от обвързаността ѝ с организацията на българската православна църква под покровителството на римския папа.

Срещата на Братята с папа Николай I не се осъществява, но той праща своите презвитери и кардинали през ноември 866 г. в Плиска, с което се поставя началото на църковното строителство и християнското богослужение на латински в България. Това развитие продължава до февруари 870 г., когато под диктовката на василевса Василий I

Осмият вселенски църковен събор (869/870) признава българска автономна православна архиепископия. Цената на така постигнатата от Борис стратегическа цел е била болезнена за неговото императорско достойнство и честолюбие - той се е отказал от утвърдения с времето божествен произход на неговата власт, от свободата да решава по свое усмотрение църковния въпрос на България и от самостоятелността на ползваната от българите изконна рунна писменост. Всичко това е било насочено към гръцизирането на българите и тяхната културна традиция. Черноризец Храбър издига глас на протест против принудата, пред която е поставена България от византийската власт, за въвеждането в страната на някаква нелепа писменост, представляваща записването на българо-езични текстове с гръцката или латинска азбука.

По силата на споменатото споразумение между Василий I и Борис I латинските свещеници са отпратени в родината им, а Плиска приема вече гръцки свещенослужители, начело с назначен от цариградския патриарх архиепископ. Латинският език в българската църква се заменя от гръцкия.

Може да се предполага, че междувременно Кирило-Методиевата писменост е била изучавана и овладявана от книжовниците в българския двор и манастирите. Двадесет и три години по-късно – през 893 г., когато изтича действието на 30 годишния мирен договор, Борис, под натиска на сина си Симеон, организира въвеждането на Кирило-Методиевата писменост в държавата и църквата с решение на Преславския държавно-църковен събор. Симеон взема властта в цесарството (империята) и прави всичко възможно за културното развитие на българите. Отчитайки трудностите при овладяването на глаголическата писменост, той не забранява рунната и съдейства за ползването ѝ в полза на християнската религиозна догма. Владичеството на Симеон на трона е оставило дълбока следа в историята на България, известно като Златния век на българската култура. Уви, той е наследен от мъж без амбиции и воля да съхрани страната си и нейното бъдеще.

Българинът Святослав Киевски с нашествията си в България през 968 г. подготвя условията за завладяването на родината на майка си от гърците. Това става на два етапа – веднъж с детронирането на българския владетел цесаря Борис II през 971 г. от византийския император Йоан Цимисхи, и втори път през 1018 г. със смъртта на последния активен български владетел на Самуиловата западна България Йоан Владислав и примиренството с гръцката хегемония на висши негови боляри като ичиргу-боила Богдан, Кракра от Перник, Драгомъж от Струмица, воеводите Несторица, Добромир Млади, Лазарица, Димитър Полемарх и др. (История на българите, под редакцията на проф. Г. Бакалов. С. 2003. стр. 317).

Василевсът Василий II, следвайки указанията на дядо си от 870 г., закрива, на първо време, българската патриаршия и разпорежда да се подготви нова азбука за българския език, основана на гръцкия алфавет. Това е станало чрез обогатяването на 24 буквената гръцка азбука с 12 броя новосъздадени букви за специфичните потребности на българската фонетика, за които гърците са нямали буквознаци. Буквите - **Б, Ж, Ц, Ш, Ъ, Ь, Ъ, Ы, Ѧ, Ж, Ц, Ч, Ю, ІЖ** са били конструирани на база на древни български рунни знаци. Според писменото свидетелство на Черноризец Храбър византийският властелин наложил на българите през 870 г., в споразумение към договора за Дълбокия мир, да не променят звуковото съдържание на гръцките буквознаци при ползването на новата азбука. По този начин изговорът на българските слова, записани с гръцки букви, следвало да се нагажда към тяхното звуково съдържание, т.е. да се променя българската фонетика към гръко-езично подобие.

Заслужава да се отбележи, че в българския културен живот са съществували и са били ползвани три писмености в следната последователност: рунната българска писменост най-вероятно от IV век пр.Хр. до към XIII век сл. Хр.; Глаголическата

писменост на Кирил и Методий - между края на IX век и най-малко през първата половина на XII век, когато е била забранена от византийските власти и кирилическата писменост – най-рано от XII век насетне.

Установено е, че по време на гръцката 200 годишна политическа и културна зависимост КМле губи славянските падежни форми и инфинитивите(Даскалова, Анг., М. Райкова. Грамоти на българските царе. С.2005).

След така направената хронологична справка за българските писмености преди Втората българска империя ще се спра на изначалния тук проблем – коя българска азбука е била забранена от василевса Василий I през 870 г. – рунната или Глаголицата.

Както вече поясних глаголическата писменост е била готова за употреба до към 863 г., когато Братята и Учениците бягат от Византия. Тя обаче не е била ползвана от българската власт поради задълженията поети от българския владетел с 30 годишния договор за Дълбокия мир от 863 г., както и поради факта, че папа Николай, а след него и приемника му папа Адриан, не са приели Братята и не са се запознали с тяхната писменост и конкретно с нейното пълно несъответствие с гръцката. Както е известно, глаголическата писменост на Кирил и Методий е била официализирана в България с решение на Преславския държавно-църковен събор от 893 г. Следователно забраната от 870 г., освидетелствана от Черноризец Храбър, за ползваната от българите азбука, може да се отнася единствено до рунната, която е била по това време в употреба в България. Това ще рече, че в книгата ми „Защита на българската писменост от преди 870 г.” съм изложил не достатъчно изчерпателно, но правилно становището си за гръцката принуда да се откажат българите от ползването, именно на своята рунна азбука, като разменна монета за уреждането на техния религиозен проблем.

Ключови думи: рунна, азбука, древнобългарски, език, тюркиска, теория, руните, християнската, вяра, гръцката, културна, инвазия.

Използвана литература

1. Ив.Гошев. Старобългарски глаголически и кирилски надписи от IX и X в. С.,1961.
2. Ж.Войников. Предглаголическата руническа българска писменост.
https://www.academia.edu/7033664/%D0%9F%D0%A0%D0%95%D0%94%D0%93%D0%9B%D0%90%D0%93%D0%9E%D0%9B%D0%98%D0%A7%D0%95%D0%A1%D0%9A%D0%90%D0%A2%D0%90_%D0%A0%D0%A3%D0%9D%D0%98%D0%A7%D0%95%D0%A1%D0%9A%D0%90_%D0%91%D0%AA%D0%9B%D0%93%D0%90%D0%A0%D0%A1%D0%9A%D0%90_%D0%9F%D0%98%D0%A1%D0%9C%D0%95%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2
3. В.Бешевлиев. Прабългарски епиграфски паметници. С.,1981.
4. К.Попконстантинов. Рунически надписи и знаци от манастира при Равна, Провадийско и техните аналози. В: Проблеми на прабългарската история и култура, 3. – Шумен, 1997, с. 110-111.
5. К.Попконстантинов. Рунически надписи от Средновековна България. В: *Studia protobulgarica et mediaevalia europensia*. Сборник в чест на проф.В.Бешевлиев. В.Търново, 1992.
6. П.Добрев. Каменната книга на прабългарите. С., 1992.

Ст. Загора, юни 2022 г.

